

VIII. Kommunikációs problémák, beszéd- szövegértési, szövegalkotási nehézségek

VIII. 1. Tünetei, okai

A mai változékony, rohamosan fejlődő világunkban szükség van a gyermekeknek az önálló ismeretszerzéshez, hatékony tanuláshoz nélkülözhetetlen kommunikációs felkészültségre, a megfelelő szintű olvasási képességre, szövegértésre az információk megtalálásához, feldolgozásához.

Azonban egyre több iskolás tanulót érint az olvasási- szövegértési, beszédértési nehézség. A kutatások szerint az **okai lehetnek:**

- leggyakrabban a beszédfeldolgozási zavar, a beszédészlelés és megértés problémája,
- a nem megfelelő olvasástanítási módszerek,
- gyakorlottság (az olvasói rutin) hiánya,
- szegényes szókincs.

A beszédészlelés és megértés egymást feltételezve és támogatva fejlődik a nyelvelsajátítás során. Bármelyik sérülése, később zavart okozhat az olvasás tanulásában.

Óvodáskorban a beszédszervek ügyesítése, a hallás, beszédhallás (hangfelismerés, differenciálás) fejlesztése a legfontosabb. A gyermekeknek meg kell tanulniuk a hangok észlelését, létrehozását, majd a szavak megértését, produkcióját.

A nyelvi fejlődési zavarok a következő területek hiányosságaira vezethetők vissza:

- **auditív percepció (észlelés) fejlettsége:** Hallási észlelés, beszédészlelés, ami elengedhetetlenül fontos a beszéd megértéséhez, az olvasás- és írástanuláshoz.
- **auditív diszkrimináció (megkülönböztetés) minősége:** A hangzók (fonémák) és a szavak közötti hasonlóság és különbözőség felismerése, a magyar nyelv hangjainál a megkülönböztető jegyek (hosszúság, zöngéesség stb.) tudatosítása,
- **auditív memória (emlékezet) minősége,**
- **beszédmotoros képesség (beszédprodukción).**

Mi szükséges tehát a beszédészlelés és - beszédmegértéshez?

- Hallás, mely során az akusztikai ingereket képes azonosítani a gyermek.
- Hallási figyelem, amely a beszédhangok tudatos meghallását és differenciálását biztosítja.
- Verbális emlékezet, mely szükséges a beszédhangok egymásutániségének felidézéséhez, differenciálásához, a helyes artikulációhoz, a szótag időtartamok reprodukálásához.
- Szeriális észlelés, mely ahhoz szükséges, hogy a gyermek az elhangzott szavakat alkotó hangokat a megfelelő sorrendben legyen képes észlelni, reprodukálni. A szeriális észlelés megfelelő szintje szükséges az új szavak megtanulásához.
- Transzformációs észlelés segítségével képes a gyermek valamilyen vizuálisan észlelhető dologhoz kapcsolni a beszédhangokat. (Írás-olvasás)
- Beszédrítmus észlelés, mely biztosítja az elhangzott szöveg szótagidőtartamainak, és a szótaghatárok pontos verbális ismétlését.
- Vizuális észlelés teszi lehetővé az ajakmozgások beszédhanggal való azonosítását.

Tünetek az óvodában, amelyek beszédészlelés-értés, később olvasászavarra is utalhatnak:

- Gyakran visszakérdez, és megerősítést vár az elhangzottakkal kapcsolatban,
- Kérdésekre nehezen válaszol,
- Szókincse szegényes,
- Elhúzódó beszédhibákkal küzd,
- A többieket figyeli, hogy mit kell csinálni,
- A mese nem köti le, és nem tudja elismételni a hallottakat,
- A verseket, dalokat nem, vagy csak lassan képes megtanulni,
- Nyelvtanilag helytelen mondatokat használ, rosszul toldalékol,
- Hosszabb, nehezebb szavakban sokszor cseréli fel a hangokat (karalábé helyett karabálé),
- Kevés társas kapcsolata van.

Kisiskoláskorban:

- Nem hallja, nem érti pontosan az elhangzottakat,
- Feltűnően lassan dolgozik, az önállóságot igénylő feladatokat nehezen oldja meg,
- Teljesítménye gyengébb, mint ez a képességei alapján természetes lenne,
- Olvasástanulás közben betűket hagy ki, cserél fel, nem észleli a szóhatárt, nem vagy nehezen érti a szöveget,

- Írásban ékezeteket hagy el, a betűket cserél, téveszt,
- Hamar elfárad, időnként „kikapcsol”,
- Másoláskor (az idegrendszer éretlensége, a kézdominancia kialakulásának nehézsége miatt) koordinációs nehézségekkel küzd,
- Korrepetálással a hibák nem tűnnek el, a több gyakorlás nem segít.

Az olvasástanításnak nem a sebességnövelés lenne a feladata, hanem az, hogy a kellőképpen megtanított olvasástechnikai és olvasásértési alapokkal lehetőséget adjon az olvasás tempójának növelésére.

Az értő olvasás feltételei:

- A vizuális dekódolás pontossága,
- a betű-beszédhang kapcsolat felismerése, illetőleg tudatos alkalmazása,
- a vizuális bemeneten alapuló beszédészlelési folyamatok jó működése,
- a mentális lexikon megfelelő aktiválása,
- a morfológiai jegyek és a szintaktikai szerkezetek felismerése,
- a grammatikai és jelentéstani szerkezetek egymáshoz viszonyított megértése és értelmezése,
- jó munkamemória és hosszú távú memória,
- belső időzítés (kívánt feldolgozási tempó).

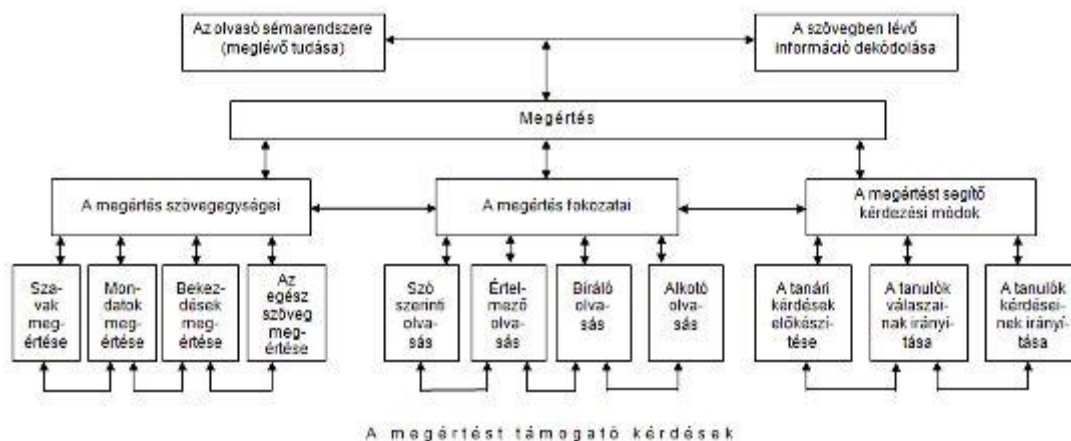
VIII.2. Beszédészlelés, megértés, olvasástechnika, szövegértés összefüggései

VIII.2.1. A hallott és az írott nyelv összefüggései

A hangzó beszéd feldolgozása a hallással kezdődik, az ennek megfelelő folyamat – írott szöveg dekódolásakor – a látás. A hallást a beszédészlelési szint folyamatai követik, a látást a vizuális észlelési folyamatok. Míg az előbbi esetében a beszéd akusztikai, fonetikai, majd fonológiai felismerése történik, addig az utóbbi esetben az optikai elemzést és a betűfelismerést követően a folyamat közvetlenül „átkapcsol” a beszédpercepció szintre a betű-hang megfeleltetés transzformációjával. Innentől közvetlen transzformációk történnek: a betűsor és az annak megfelelő beszélt hangsor lexikai azonosítása, valamint a grammatikai-szintaktikai struktúrák megfeleltetése és felismerése, azaz a megértés. A megértés teszi lehetővé az asszociációs szint működését. Az olvasás gyakorlottsága, az első szakasz „automatizáltsága” azt jelenti, hogy a hang-

betű megfeleltetés egyre kevesebb odafigyelést (vagy gondolkodást) igényel. A vizuális élmény egyre gyorsabban lesz képes a lexikai azonosítást kiváltani, a szemantikai, szintaktikai struktúrákat aktiválni. Az olvasásértés folyamatát az ábra szemlélteti (Adamikné 2003).

Az olvasottak megértésének modellje

A magyar nyelvű olvasás a többé-kevésbé folyamatos vizuális feldolgozás szimultán nyelvi megfeleltetését tételezi fel minden időszakaszban. A többféle toldalékot tartalmazó magyar szó csak a legutolsó morféma felismerési pontjától lesz értelmezhető (pl. *megtanul-ta* vagy *megtanulhat-ták* vagy *megtanulhatatlan-t* és ez még folytatható). A gyakorlott olvasó képes a szó bizonyos globális átfogására; grammatikai tudása alapján működteti az előre jóslást, előjelezheti az olvasandó szó toldalékát vagy toldalékait”. Minderre a nem megfelelően olvasó vagy olvasási nehézséggel küzdő személy nem képes, ezért „találgat”, saját előre jóslását nem képes ellenőrizni, ezért gyakran téved, nem korrigál, holisztikusan próbál dekódolni ott, ahol ez nem lehetséges. Mindezek lassú, hibás olvasáshoz, félreértéshez vezetnek.¹⁴

¹⁴ Forrás: <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=25>

VIII.2.2. A szövegértés képessége

Ahhoz, hogy a gyerek értse is, amit olvas, minden egyes szónak jelentéssel kell bírnia, és azokat be is kell tudnia építeni a szöveg egészébe. A következtetések, lényegkiemelés hiánya miatt elmarad a megértés, egy-egy szóra emlékezhetnek, de az összefüggések és az időrendiség hiánya miatt a tartalom pontos felidézése nem jön létre.

A szövegértés elválaszthatatlan a szövegalkotástól, azzal együtt fejlődik. Egyes gyerekeknek még az is gondot jelent, hogy beszéd közben szószerkezeteket, mondatokat alkossanak, és a mondatokat egybefüggő szöveggé fűzzék össze. Pedig a szöveg befogadásához kapcsolódnia kell a szövegalkotásnak, hiszen a megértés színvonala abból derül ki, hogy a gyermek képes-e önállóan visszaadni a szöveg tartalmát.

A szövegértés fontossága

Megfelelő tempójú értő olvasásra van szükség függetlenül attól, hogy az olvasó az információkat nyomtatott anyagból vagy a számítógép képernyőjén megjelenő szövegből szerzi be. A diákok egyre inkább választják a digitális eszközöket, és természetes módon használják az új eszközrendszert.

Az elektronikus információszerzés mellett a tudás nagyobb része azért továbbra is a hagyományos dokumentumok útján kommunikálódik, így a könyvek szerepe nem csorbulhat a tanulók eszköztárában. Sajnos egyre kevesebben olvasnak, (nem csak a gyerekek), pedig igazi irodalmi élményeket a könyvek által szerezhetnének az emberek. A megfelelő szintű olvasás nemcsak az önálló ismeretszerzés nélkülözhetetlen eszköze, hanem egyúttal utat jelent a szépirodalmi alkotások befogadásához, az értékátadásban, a személyiségfejlesztésben, az érzelmi élet gazdagításában és természetesen a szórakozásban is meghatározó szerepet tölt be.¹⁵

¹⁵ Forrás: http://varazsbetu.hu/beszelgessunk/a_szovegertes_nehezsegei/index.php

VIII. 3. Tanítási, módszertani javaslatok, fejlesztési lehetőségek a szövegértés, szövegalkotási műveletek javításához

A szövegértés sikeres fejlesztésének legfontosabb előfeltételei, elősegítői:

- Olvasás gyakorlása különböző célokkal, sokféle olvasnivaló biztosítása,
- Változatos, érdekes szövegfeldolgozó módszerek, technikák átgondolt használata,
- Különböző együttműködésen alapuló munkaformák rendszeres alkalmazása,
- Választási lehetőséget biztosítása,
- Az egyéni fejlettséghez, igényekhez igazodó differenciálás,
- Magasabb szintű gondolkodási folyamatokat kiváltó kérdések, feladatok,
- Az ismeretnyújtás és képességfejlesztés helyes arányainak kialakítása,
- A szöveg szerkezetének vizsgálata, tudatosítása,
- A diák fejlődésének nyomon követése, a körültekintő formatív értékelés.

Az olvasási technika az olvasási készség fejlesztése során a tanulók különböző utakat járnak be, nem egyszerre jutnak el az értő olvasástól az értelmező, a kritikai (bíráló) olvasáson keresztül az alkotó (kreatív) olvasásig. A folyamat alatt fontos, hogy megismertessük a gyerekekkel a különböző szövegtípusok feldolgozásának módszereit, menetét, hogy gyakorlatot szerezzenek a szövegek értelmezésében, megértésében.

Az elbeszélő szövegtípus feldolgozása¹⁶:

1. A szöveg megismerése:
  - előre olvasás
  - bemutató olvasás
  - követő olvasás
  - csendes olvasás
2. Tartalmi felidézés, elsődleges benyomások: Miről szólt a szöveg?
3. A cím és a szöveg: Adj új címet a szövegnek!

¹⁶ VARGA KATALIN JÚLIA (2017): A közös ügy-szövegértés fejlesztése Szakmai segédlet és feladatbank-nemcsak magyartanároknak. Budapest, Neteducatio Kft.

4. Szómagyarázat

A tanulók számára a szépirodalmi szövegekben többségében ma már teljesen ismeretlen szavak, kifejezések szerepelnek. Fontos a szómagyarázat akár az internet vagy más IKT eszköz segítségével.

5. Szereplők, események, helyszínek, időpontok kikeresése a szövegből

6. Eseménysorozat: események időrendbe állítása

7. A szöveg tartalmához kapcsolódó feladatok:

- információ visszakeresés
- következtetések levonása igaz/hamis állításokkal
- értelmezések pl. a helyes válasz bekarikázásával
- kérdések megfogalmazása
- tételmondat kiemelése
- szöveg átalakítás, tömörítés, bővítés
- szöveggel kapcsolatos állítások indoklása
- rajzos feladat

8. Vázlatkészítés (szó, mondatszintű)

9. A szöveg tartalmával kapcsolatos véleménynyilvánítás

10. Szövegalkotás a szöveg tartalmához kapcsolódóan

Magyarázó (ismeretterjesztő) szövegtípus feldolgozása:

1. A cím, a képek, képaláírások, ábrák, grafikonok megfigyelése, előfeltételezések megfogalmazása
2. Az ismeretterjesztő szöveg megismerése
3. Szómagyarázat, ismeretlen kifejezések megbeszélése
4. A szöveg bekezdéseinek tanulmányozása
  - adatkeresés
  - lényegkiemelés
  - rendszerezés pl. táblázat segítségével
  - a szöveg újra olvasása
  - vázlatírás tételmondatokból, képsor, hiányos vázlat alapján
  - jegyzetelés: a szöveg tartalmának tömör újra fogalmazása a vázlat alapján

Nagyon fontos a lényegkiemelés fejlesztése:

1. Szakaszos olvasással

Módszere:

- áttekintjük globálisan a szöveget
- megjelölhetjük a szöveg egymástól elkülönülő szakaszait
- elolvastatjuk újra, egymás után az egyes szakaszokat (részeket)
- szakaszok tartalmának megfogalmazása
- újra olvasás
- szöveg egészének lényege

2. Lényegkiemelés többszöri (minimum háromszori) olvasással:

- Első átolvasás: válaszadás a tanár kérdéseire (pásztázó kérdések a szöveg felfogásának ellenőrzésére)
- Második átolvasás: elolvassák a tanulóka szöveget bekezdésenként, majd megfogalmazzák a bekezdések lényegét
- Harmadik átolvasás: elolvassák szóról szóra a teljes szöveget

3. Lényegkiemelés sávozással:

(Tankönyvi lecke jól elhatárolható tartalmi részeit színezés (sávozás) módszerével jelölhetjük.)

- először áttekintjük a szöveget
- megjelöljük az egyes tartalmi egységek határait
- újra olvastatjuk és kiszíneztetjük az azonos témáról szóló egységeket,
- a színezés után címet adunk a bekezdéseknek

4. Lényegkiemelés kulcsszavak aláhúzásával:

(Fontos megtanítani a mondatok kulcsszavainak megtalálását.)

- elolvastatjuk a bekezdést
- bejelöltetjük a legfontosabbnak ítélt mondatot
- bejelöltetjük ennek a mondatnak a legfontosabb részét
- a legfontosabb szó megkeresése

5. Lényegkiemelés szójegyzékkészítéssel:

(A kulcsszavak tudatosításához célszerű szójegyzéket készíteni.)

- a kulcsszavak aláhúzása
- szólista összeírása
- a szavak mondatba foglalása a szövegtől eltérő helyzetben

A szövegértés értékelése

A szövegértő feladatlap összeállításának didaktikai szabályai:

- a választott szöveg feleljen meg az adott korosztály tudásának,
- a választott szöveg feleljen meg az adott korosztály érdeklődésének,
- törekedjünk a változatos szövegtípusokra,
- vegyük figyelembe, hogy hol tartunk a különböző szövegszintek tanításában, az információk visszakeresésétől haladjunk az értelmezésig,
- a kapcsolódó feladatok megoldása fokozatosan nehezedjen,
- legyenek olyan feladatok, amelyeket minden tanuló meg tud oldani, differenciálás lehetőségére is gondoljunk,
- a feladatlapok feleljenek meg az objektivitás, az érvényesség, a megbízhatóság alapkövetelményeinek.

Szövegértés fejlesztése drámajátékokkal

A szakirodalom szerint a biztos tudás az, amelyet a gyermek úgy szerez, hogy közben cselekszik, tevékenykedik, azaz történik vele valami.

A drámajáték nyújtotta lehetőségek kihasználása a szövegértési képesség fejlesztésében nagyon hasznos módszer lehet. A szövegfeldolgozó órát tervezhetjük úgy, hogy a szövegfeldolgozás egésze drámapedagógiai módszerekkel történik, de használhatjuk csak a részegységek feldolgozásánál. Ötleteket nyerhetünk H. Molnár Emese (2012): Kooperatív módszerek a gyakorlatban című kézikönyvéből.

Néhány ötlet

Némajáték: A mese, történet eljátszása csak mozdulatokkal

Kockázás: Egy kockára befejezetlen mondatokat ragasztunk. A dobott oldalon levő mondatok lehetnek: Azért tetszett ez a mese... , Jó lett volna, ha..., Kedvenc szereplőm..., mert...

Ezeket kell befejezni a feldolgozott szöveg alapján.

Szinkronizálás (kihangosítás): Minden szerepre kettős szereposztást alkalmazunk. Az egyik szereplő némán játszik, a másik adja a hangot hozzá.

Mérésmetodikai szempontból a gondolkodási képességet mérő tesztek felelnek meg leginkább a szövegértési kompetencia mérésére.

A szövegértés, szóbeli-írásbeli kifejezőképesség fejlesztése egy hosszú folyamat, a gyerekek nem egyformán fejlődnek.

Az értékelés módjai közül a százalékos értékelés mutatja a leginkább, hogy a vizsgált időszakban mennyit fejlődött a szövegértési szint.

A szövegtípusok fogalmazásának tanítási menete

1. A mintaszöveg tanulmányozása:
  - szövegértés
  - szövegelemzés
  - a mintaszöveggel kapcsolatos feladatok megoldása
2. A műfaji sajátosságok feltárása, megfogalmazása:
  - a szövegtípus tartalmi jellemzői
  - a szövegtípus formai jellemzői
3. Részfeladatok megoldása
  - szövegalkotási tréningek
  - szógyűjtés (témához, címhez, képhez stb.)
  - szövegrészek átalakítása, kiegészítése
  - szövegrészek önálló megfogalmazása (bevezetés, befejezés)
  - vázlatkészítés
4. Önálló szövegalkotás:
(feltétlenül szükséges hozzá)
  - kellő információ
  - élmény (közös vagy egyéni)
  - kommunikációs partner ismerete

5. Önkorrekción szempontok alapján:

- szövegtani (cím-szöveg, logikus elrendezés, megfelelő tagolás stb.)
- műfaji követelmények
- kommunikációs tényezőknek való megfelelés
- nyelvhasználat, nyelvhelyesség (megfelelő szóhasználat, tömörség, világosság, szabotosság stb.)
- írás, helyesírás

Széplaki Erzsébet (2017): A szövegalkotás tanításának módszerei I., II. kötete a szövegalkotási műveletek, a mese-és az elbeszélésalkotás, a leírás, a jellemzés, levélírás és a kevert szövegek alkotásának tanításának módszereit mutatja be példákkal a 3-8. évfolyamon.

VIII. 4. Beszéd-szövegértést, szövegalkotást, kifejezőképességet fejlesztő gyakorlatok

Beszédészlelést fejlesztő gyakorlatok az óvodában

Dr. Gósy Mária: A beszédészlelés és a beszédmegértés fejlesztése óvodásoknak című könyve alapján:

(A gyakorlatok végzésénél sorrendben kell haladni!)

- Szóismétlés
- Szóismétlés súgás alapján
- Hangsor ismétlése
- Szógyűjtés 1. (rövid szavak)
- Szógyűjtés 2. (Valamilyen kapcsolatban állnak. pl.: főzés)
- Szógyűjtés 3. (Azonos főfogalom alá tartoznak)
- Szógyűjtés 4. (Első szótag azonos)
- Szólánc (Emlékeztetfejlesztő is, az elhangzottakhoz kell kapcsolni a következőt a felsorolás után)
- Kígyóhang (Sz hang kihallása a szóból)
- Motorhang (R hanganalízise)
- Hangfelismerés (Susogóhang, méhecskehang, cicahangstb. felismerése)
- Hangkeresés 1. (A felnőtt által kiejtett szóban kell megtalálni a keresett hangot.)
- Hangkeresés 2. (A keresett hang a szó végén van-e?)

- Hangkeresés 3. (A szó közepén keressük a hangot.)
- Szókígyó (Szógyűjtés az utolsó hanggal)
- Hangidőtartamokjelölése (Magánhangzók időtartamának jelölése papíron rövid, hosszú vonallal)
- Hangokból szóalkotás (Ki kell találni a szót hangok a kiejtése után.)

Beszédmegértést fejlesztő gyakorlatok

Első terület:

- Kommunikációs helyzetek 1. (Spontán beszélgetés a gyermeket érdeklő témákról)
- Kommunikációs helyzetek 2. (Spontán beszélgetés közös tevékenység közben)
- Kommunikációs helyzetek 3. (Spontán beszélgetés a gyermeket érdeklő témákról hármasban)
- Kommunikációs helyzetek 4. (Felnőtt meséljen a gyermeknek képeskönyvből úgy, hogy a gyermek lássa a könyv rajzait, képeit.)
- Kommunikációs helyzetek 5. (Felnőtt mesél saját szavaival.)

Második terület:

- Szókincs 1. (A gyermek számára ismeretlen jelentésű szó tanítása)
- Szókincs 2. (Könyv képeinek nézegetése közben tárgyak, személyek, események megneveztetése)
- Szókincs 3. (Könyvekből a gyermek által ismert képek, tárgyak, események megnevezése, szavak magyarázata)
- Szókincs 4. (Azonos főfogalomba szavak gyűjtése)

Harmadik terület:

Visszamondatás (Hallott történet, mese elmondása)

Negyedik terület:

- Értésellenőrzés 1. (Elhangzott meséhez kérdések)
- Értésellenőrzés 2. (Elhangzott meséhez a gyermek tegyen fel kérdéseket)

Beszédészlelést fejlesztő gyakorlatok az iskolában

Dr. Gósy Mária (1994): A beszédészlelés és a beszédmegértés fejlesztése (szóban és írásban) iskolásoknak című könyve alapján:

- Szóismétlés (Jól ismert szavak ismétlése felnőtt után)
- Hangsor - ismétlés (Értelmetlen hangsor, szavak ismételtetése)
- Szógyűjtés 1. (Szógyűjtés megbeszéltszabályhoz)
- Szógyűjtés 2. (Szógyűjtés megbeszéltszabálykörben)
- Szógyűjtés 3. (Szógyűjtés főfogalom alá)
- Szógyűjtés 4. (Szavak első szótagja azonos)
- Szógyűjtés 5. (Szavak első hangja azonos)
- Szólánc 1. (Az összes szó felsorolása után kapcsolja hozzá a következőt.)
- Szólánc 2. (Minden új szó első beszédhangja egyezzen meg az előző utolsó beszédhangjával. Pl.: róka-alma)
- Hangtalálás, hangkeresés 1. (Hol hangzott el a szóban a keresett sz hang?)
- Hangtalálás, hangkeresés 2. (Hol hangzott el a szóban a keresett r hang?)
- Hangtalálás, hangkeresés 3. (Hol hangzott el a szóban a keresett c, m, f, p, b hang?)
- Hangidőtartamok 1. (Felváltva kiejtett magánhangzók időtartamát jelölje a tanuló rövid vagy hosszú vonallal.)
- Hangidőtartamok 2. (Ugyanazon mássalhangzó rövid és hosszú ejtése után papíron vonalhúzással jelölje a tanuló a különbséget.)
- Hangidőtartamok 3. (Szavakban hosszú- rövid magánhangzók megkülönböztetése)
- Hangidőtartamok 4. (Szavakban hosszú- rövid mássalhangzók megkülönböztetése)
- Zöngés- nem zöngés (Szavakban felismerni a zöngés-zöngétlen hangokat pl.: por-bor)
- Szótagolás (Szavak szótagokra bontása után válaszoljon a feltett kérdésre szótagolva. Pl.: Mit et-tél ma e-béd -re?)
- Hangokból szóalkotás (Kiejtett hangokból kell kitalálni a szót.)

Beszédmegértést fejlesztő gyakorlatok (Ugyanazok, mint óvodáskorban, figyelembe véve a gyermek ismereteinek, szókincsének gyarapodását, a mesék terjedelmét, az érdeklődési kör változását.)

Első terület:

- Kommunikációs helyzetek 1. (Spontán beszélgetés a gyermeket érdeklő témákról)
- Kommunikációs helyzetek 2. (Spontán beszélgetés közös tevékenység közben)
- Kommunikációs helyzetek 3. (Spontán beszélgetés a gyermeket érdeklő témákról hármasban)
- Kommunikációs helyzetek 4. (Felnőtt meséljen a gyermeknek képek könyvből úgy, hogy a gyermek lássa a könyv rajzait, képeit.)
- Kommunikációs helyzetek 5. (Felnőtt mesél saját szavaival.)

Második terület:

- Szókincs 1. (A gyermek számára naponta 1-2 ismeretlen jelentésű szó tanítása)
- Szókincs 2. (Azonos fogalomkörbe tartozó szavak gyűjtése)
- Szókincs 3. (Ellentétes jelentésű szavak gyűjtése)
- Szókincs 4. (Rokon értelmű szavak)
- Szókincs 5. (Adott tantárgyra jellemző szavak gyűjtése)
- Szókincs 6. (Szómagyarázat készítése adott tantárgyhoz)
- Szókincs 7. (Döntés: két szómagyarázat közül melyik igaz az adott kifejezésre.)

Harmadik terület:

- Visszamondatás 1. (Hallott történet, mese elmondása, majd 2 nap múltán felidézni.)
- Visszamondatás 2. (Felolvasott szövegrész elmondása saját szavakkal)

Negyedik terület:

- Értésellenőrzés 1. (Elhangzott meséhez kérdések: Ki?, Mit?, Hol, Milyen? Miért?)
- Értésellenőrzés 2. (Elhangzott meséhez a gyermek tegyen fel kérdéseket)
- Értésellenőrzés 3. (Felolvasott tankönyvi szöveghez megértést ellenőrző kérdések megválaszolása)

Az értelmes beszédhez a jó szóhasználat még nem elegendő, nyelvi formázóképességre van szükség.

Gyakorlatok a beszédkésztség fejlesztéséhez

1. Analógiás gyakorlatok: tárgyak, állatok, növények, emberek, évszakok témakörében
2. Következtetési gyakorlatok:
  - szituációk bemutatása (eseményképen, szóban) után következtetések levonása
  - elkezdett mondatok, történetek befejezése
  - a bemutatott 1-2 kép (kezdő és befejező) alapján következtetni a közbenső eseményekre
3. Összehasonlító-és csoportosító gyakorlatok:
  - azonos gyűjtőfogalom alá tartozó, de bizonyos területen egymástól lényeges eltérést mutató dolgok felismerése,
  - azonos gyűjtőfogalom alá tartozó, egymáshoz hasonló dolgokon az azonosságok és különbségek felismerése,
  - csupán egy dologban való azonosság vagy eltérés felismerése,
  - szógyűjtés (tárgyak) megadott szempont alapján,
  - egy-egy szóból képezhető további szavak gyűjtése (alapszó+toldalék, alapszó+szó)
4. Analizáló, szintetizáló gyakorlatok:
  - tárgyak, képek, események lényeges jegyeinek kiemelése,
  - tárgyak, képek, események felismerése lényeges jegyeik alapján,
  - csak adott elemek (szavakban csak a magánhangzók, szövegben a kulcsszavak) állnak rendelkezésre a feladat megoldásához,
  - Kik tartoznak össze?
  - jól ismert versek szétválogatása

Gyakorlatok a szókincsbővítéshez (kifejezőképesség fejlesztése)

- azonos betűkkel (szavakban megadott helyen azonos betű szerepeljen),
- ország-város játék,
- szavak és szókapcsolatok jelentéstartalmának feltárása,
- szavak és szókapcsolatok szöveggörnyezetbe helyezése,

- rokon értelmű szavakból szósorok alkotása, hangulati és fokozati különbség megállapítása,
- hangutánzó és hangulatfestő szavak keresése, beépítése szövegkörnyezetbe,
- szépirodalmi és köznyelvi szöveg összehasonlítása, azonosságok és különbségek meghatározása,
- szépirodalmi kifejezések gyűjtése,
- szólások, közmondások beépítése a szövegkörnyezetbe

A szóbeli-írásbeli kifejezőképesség fejlesztésének középpontjában a szövegalkotás, szöveg-módosítás, szövegátalakítás áll.

Szövegértési gyakorlatok

Mondatszintű gyakorlatok:

- mondatok kiegészítése (adott szavak közül vagy szabadon; kötőszóval, főnévvel, igével stb.),
- mondatok befejezése (a kötőszó adott),
- mondatok válogatása (Melyik mondat jelenti ugyanazt? Kakukktojás: Melyik nem ugyanazt jelenti? A költői nyelv értelmezése: Mit jelent?),
- mondatok elemzése (ok/okozat megkülönböztetése: Mi történt? Miért?),
- mondatok egyszerűsítése (lényegkiemelés),
- mondatok átalakítása (szórend),
- hibás mondatok javítása

Mondattömbszintű gyakorlatok:

- mondatalkotás megadott mondat folytatására (pl. következmény megfogalmazása),
- a kapcsolóelemek összekötése,
- a kapcsolat felismerése (kötőszóválasztás),
- mondatokra tagolás,
- több mondatból egy,
- egy mondatból több,
- szavak jelentésének kikövetkeztetése a kontextusból,
- hibák javítása

Bekezdésszintű gyakorlatok:

- igaz-hamis állítások megkülönböztetése (a döntést támogató részletek aláhú-
zása),
- címadás,
- a tételmondat felismerése, azonosítása a bekezdésben,
- a tételmondat kiválasztása,
- a tételmondat megfogalmazása,
- a tartalom megértésének igazolása:
  - válasz kérdésekre
  - rajzolás
  - cselekvés (némajáték, állókép stb.)
  - az információk vizuális megjelenítése (pl. belső képen, fűrtábrában, T-táblá-
zatban, Venn-diagramban stb.)
- kép és szöveg összehasonlítása, a különbség keresése,
- kérdések alkotása,
- egymás tanítása,
- összekevert mondatok sorrendjének megállapítása,
- hiányok kiegészítése

Szövegszintű gyakorlatok:

- címjólás,
- ötletbörze,
- jólás kulcskifejezések alapján,
- a cím és a szöveg összefüggésének magyarázata,
- címadás,
- a bekezdések sorrendjének megállapítása (a kapcsolóelemek megkeresése),
- a szöveg tagolása adott vázlat alapján,
- kevert vázlatpontok sorba rendezése,
- hiányos vázlat kiegészítése,

- vázlat átalakítása (rajzosból mondatos, mondatosból címszavas stb.),
- önálló vázlatkészítés,
- vázlat bővítése jegyzetté,
- bő jegyzet szűkítése,
- hiányos jegyzet kiegészítése,
- önálló jegyzetkészítés,
- tagolatlan szöveg bekezdésekre bontása,
- hiányos szöveg kiegészítése,
- feladatok megoldása a szöveggel kapcsolatban:
  - információk lokalizálása (adatok, információk, tételmondatok, kulcsszavak; helyszínek, időpontok, szereplők, események, okok, következmények stb.)
  - igaz-hamis állítások megítélését támogató részletek keresése
  - szavak, kifejezések, mondatok, információk stb. értelmezése, magyarázata
  - válasz kérdésekre (feleletválasztással, feleletalkotással)
  - események sorrendbe állítása
  - szereplők csoportosítása, összehasonlítása
  - szereplők és cselekvések párosítása
  - szereplőkhöz tulajdonságok válogatása
  - szereplőskála
  - díjak
  - kérdések alkotása
  - szöveg és kép párosítása
  - vizuális megjelenítés: rajzkészítés, rajz kiegészítése, színezése, táblázat
  - fűrtábra, táblázat, VENN- diagram
  - dramatikus játék: némajáték, állókép, rögtönzés, szerep a falon, forró szék, szinkronizálás, belső hangok, fórumszínház stb.
  - véleménynyilvánítás
  - rangsorolás (szereplők, események, szavak)
  - hangos gondolkodás
- INSERT (√: tudtam, +: új, -: másképp tudtam, ?: kérdésem van)
- TTM (tudom, tudni szeretném, megtanulom)

- egymás tanítása (kérdés, tisztázás, összefoglalás, jóslás)
- vak kéz
- mozaik
- jóslástáblázat (mi fog történni, miből gondolod, mi történt valójában?)
- cselekménytáblázat (valaki, akar valamit, de, ezért)
- mesetáblázat
- történettérkép (hely, idő, szereplők, mi a probléma, 1., 2., 3., 4., 5. esemény, megoldás)
- történetkeret
- kettéosztott napló
- V.I.P. (nagyon fontos pontok)
- az utolsó szó jogán
- önindította visszatekintés
- szövegtömörítés (tartalommondás, ötujjas mese, írott összefoglaló stb.)
- a szöveg folytatása
- a szöveg átalakítása
- szövegalkotás (írott értelmezés, szabad írás olvasás előtt vagy után, hír, hirdetés, levél, naplójegyzet stb. írása)
- vita¹⁷

Folytatás következik... (8. 2. rész-9.)

¹⁷ TÓTH BEATRIX (2006): A szövegértés fejlesztésének elmélete és gyakorlata. In: Magyar Nyelvőr, 130/4. 457–469.